

Pris på miljøet? - Detaljeret program

“Pris på miljøet?”

- om brugen af miljøøkonomiske analyser i miljøpolitikken

Teknologirådets konsensuskonference

**fredag den 9. maj, lørdag den 10. maj og mandag den 12. maj 2003
i Landstingssalen på Christiansborg, København**

PROGRAM:

Fredag den 9. maj kl. 9 - 17

Ekspertpanelet besvarer borgerpanelets spørgsmål inden for de fem temaer, som borgerpanelet har valgt at formulere.

8.00 - 9.00 Tjek ind og kaffe (pga. et forhøjet sikkerhedsniveau på Christiansborg beder vi deltagerne om at komme i god tid til konferencen)

9.00 - 9.15: Velkomst v. *Torben Klein, formand, Teknologirådet*

9.15 - 9.30: De politiske erfaringer med og forventninger til miljøøkonomien, v. *Hans Chr. Schmidt (V), miljøminister*

9.30 - 10.55: Anvendelsesområder for miljøøkonomiske analyser

9.30 - 9.45:

1.1. Hvor går grænserne for den miljøøkonomiske analyses anvendelighed?

a. Giv en oversigt over hvilke metoder, der bruges i miljøøkonomisk analyse, herunder cost-benefit og cost-effectiveness.

b. Hvad er disse metoders fordele og ulemper, styrker og svagheder

c. Beskriv hvad miljøøkonomer, miljøforskere og beslutningstagere er enige om at værktøjet kan anvendes til og ikke kan anvendes til? Og redegør for uenigheder.

d. Hvorfor er det overhovedet blevet populært at anvende miljøøkonomiske analyser? - hvad gjorde man før?

Jørgen Birk Mortensen, Det Økonomiske Råd (1.1.a., 1.1.b., 1.1.c., 1.1.d.) 10 min.

Henrik Wenzel, Danmarks Tekniske Universitet (1.1.b., 1.1.c., 1.1.d.) 5 min.

9.45 - 10.00:

1.2. Hvilke erfaringer har man fra Danmark og fra udlandet med anvendelse af miljøøkonomiske analyser?

a. Giv en oversigt over de områder, hvor man allerede har lavet/anvendt miljøøkonomiske analyser.

b. Hvordan er det blevet brugt? Positive/negative erfaringer?

c. Hvordan bruges erfaringer fra udlandet/EU?

d. Hvordan samarbejdes der blandt miljøøkonomer nationalt og internationalt?

1.3. Foreligger der undersøgelser over den generelle accept i befolkningen af de miljøøkonomiske analyser, og hvis der gør, hvad er da resultatet?

Peder Andersen, sekretariatschef, Det Økonomiske Råd (hele 1.2.) 10 min.

Kjeld Møller Pedersen, Syddansk Universitet (1.3) 5 min.

10.00 - 10.10:

1.4. Hvilke kriterier lægges til grund for valg af områder (fx vandmiljø, luftforurening, genanvendelse mv.), hvor der foretages miljøøkonomiske analyser i de forskellige forskningsinstitutioner og -organisationer?

a. Sker der en fælles koordinering?

b. Hvordan besluttes hvilken analysemetode, der skal anvendes?

c. Hvem har indflydelse på valget af område og hvordan styres det? Vi tænker fx på at medierne kunne have stor indflydelse på valget af område!?

Mikael Skou Andersen, Danmarks Miljøundersøgelser (1.4.a, 1.4.b, 1.4.c.) 5 min.

Niels Buus Kristensen, COWI (1.4.a, 1.4.b, 1.4.c.) 5 min.

10.10 - 10.15:

1.5. Er der foretaget evalueringer af tidligere gennemførte projekter på baggrund af miljøøkonomiske analyser? (værktøjerne – værdifastsættelse af parametre – efterkalkulation af projektet)

- I hvilket omfang? Og giv eksempler herpå – helst danske.
  - Hvem har foretaget sådanne evalueringer?
  - Samles og benyttes evalueringerne?
  - Er der overensstemmelse mellem de oprindelige miljøøkonomiske beregninger og det konstaterbare resultat?
- Jørgen Schou, Miljøstyrelsen 5 min.*

10.15 – 10.30:

1.6. Er der gennemført økonomiske analyser af om det kan betale sig af forske i/udføre miljøøkonomi, dvs. opstille regnestykkerne?

- I givet fald, hvad blev resultatet?
- Hvis der ikke er gennemført sådanne analyser ønskes det belyst hvorvidt det er muligt eller ønskeligt at lave.
- Har samfundet fået mere miljø for pengene siden man er begyndt at bruge miljøøkonomiske analyser?

Ole P. Kristensen, Institut for Miljøvurdering (1.6.a, 1.6.b, 1.6.c) 10 min.

Gunver Bennekou, Danmarks Naturfredningsforening (1.6.c) 5 min.

10.30 – 10.45:

1.7. Hvilken indflydelse har brugen af miljøøkonomiske analyser og resultatet heraf på prioriteringen af forskningsindsatsen på miljøområdet?

Kan det antages at indsatsen på miljøområdet (forebyggelse/genopretning) vil blive prioriteret efter hvor let det er at udføre miljøøkonomiske analyser? Tilsvarende gælder for den generelle forskningsindsats i forebyggelse og teknologiforbedring, som man kan frygte vil blive styret af hvor brugbart resultatet må forventes at være for miljøøkonomiske analyser.

Vi tænker fx at det vil være lettere at lave miljøøkonomiske analyser på forbrænding kontra deponering/genanvendelse af øldåser end beregninger på naturgenopretninger fx Skjern Å eller beregninger på værdien af en forebyggende forskningsindsats fx alternative brændstoffer.

- Hvorledes kan man sikre at dette ikke bliver tilfældet?
- Kunne man forestille sig at politikerne ved udpræget brug af miljøøkonomiske analyser bevidst eller ubevidst vil prioritere områder med lille usikkerhed på forudsætninger og faktorer, højere end områder med stor usikkerhed på samme?
- Hvorledes kan man sikre at dette ikke bliver tilfældet?

Niels Mejgaard, Analyseinstitut for forskning (hele 1.7.) 10 min.

Ole P. Kristensen, Institut for Miljøvurdering (hele 1.7.) 5 min.

10.45 – 10.55:

Borgerpanelet kan stille opklarende spørgsmål, og der er mulighed for kommentarer fra ekspertpanelet.

10.55 – 11.15: Kaffepause

11.15 – 12.30: Elementer i miljøøkonomiske analyser

11.15 – 11.35:

2.1. Hvorledes bestemmer/vælger miljøøkonomerne, hvilke parametre, der skal indgå i regnestykkerne?

a. Hvordan sikres at alle relevante parametre er med i en beregning, således at analysen giver et retvisende resultat? Vi tænker i den forbindelse på om de indirekte og afledte omkostninger eller gevinster indgår? For eksempel har vi forstået at man vedr. håndtering af affaldspapir kommer til vidt forskellige resultater (afbrænding/genbrug) afhængig af hvilke parametre, man inddrager i beregningen

b. Hvorledes fastlægges og afgrænses geografisk område og tidsmæssig udstrækning?

(Det er vores opfattelse at der foreligger eksempler på at valg af afgrænsning er afgørende for resultatet.)

c. Hvilke økonomiske og/eller politiske faktorer har indflydelse på valget af parametre? Giv nogle eksempler.

Niels Buus Kristensen, COWI (hele 2.1.) 10 min.

Henrik Wenzel, Danmarks Tekniske Universitet (hele 2.1.) 10 min.

11.35 – 11.45:

2.2. Hvordan prissættes et statistisk liv?

a. De forskellige metoder til opgørelse af et statistisk liv ønskes belyst. Det ønskes oplyst hvor de forskellige prissætninger for statistisk liv benyttes, og med hvilke konsekvenser for resultatet. Giv eksempler.

b. Hvilken effekt vil forskelle mellem rig/fattig, ung/gammel og syg/rask have på værdien af et statistisk liv? – Giv eksempler herpå

- c. Hvilke elementer bør indgå i beregningen af et statistisk liv?
d. Hvilke etiske overvejelser skal indgå i prissætningen af et menneskeliv, skal prisen være ens på hele jorden, skal den være ens for ung og gammel, rask eller syg?

Kjeld Møller Pedersen, Syddansk Universitet (hele 2.2.) 10 min.

11.45 – 12.00:

- 2.3. Hvilke elementer kan værdisættes og hvilke kan ikke værdisættes?
a. Såvidt vi har forstået indgår livskvalitet (bl.a. sundhed og velfærd) ikke i beregningerne. Hvorfor gør de ikke det? Hvilke konsekvenser giver det for det politiske beslutningsgrundlag?
b. Hvilket niveau for velfærd bruger man som standard i miljøøkonomiske analyser? Tager beregningerne hensyn til befolkningens ønske om en høj materiel levestandard?
c. Hvordan indgår principperne for bæredygtig udvikling i beregningerne? Hvilke konsekvenser har det for det politiske beslutningsgrundlag, hvis ikke de indgår?
d. Hvordan indgår forsigtighedsprincippet i de miljøøkonomiske analyser? Giv eksempler.
e. Hvordan prissættes herlighedsværdi, biologisk mangfoldighed, rekreative værdier, dyrevelfærd osv.?
2.4. Hvad betragtes som basale livskrav i en miljøøkonomisk analyse?

- a. Hvorledes tages der hensyn til ressourcernes tilgængelighed i fremtiden (f.eks. rent vand, ren luft, ren jord...)?

2.5. Hvilket scenario/billede for samfundsudviklingen ser miljøøkonomeerne for fremtiden? (50 år)

Peder Andersen, Det Økonomiske Råd (2.3., 2.3.a., 2.3.b., 2.4., 2.4.a., 2.5.) 15 min.

12.00 – 12.10:

- 2.6. Hvorledes forklares begrebet diskonteringsrate?
a. Hvilken indflydelse på beregningsresultater vil forskellige valg af diskonteringsrate få?
b. Forklar de forskellige anbefalinger for diskonteringsrate?
c. Hvad taler for/imod brugen af disse?

Jørgen Birk Mortensen, Det Økonomiske Råd (hele 2.6.) 10 min.

12.10 – 12.20:

- 2.7. Forurening: Kan udgifterne til forebyggelse af en forurening indregnes som et element på omkostningssiden i en miljøøkonomisk analyse?
a. Giv eksempler herpå.

- b. Hvorledes indkalkuleres langtidseffekter af en forurening på f.eks. folkesundheden og dyreliv?

2.8. Hvordan inddrages udgifter til forskning i miljøteknologi i miljøøkonomiske analyser?

Mikael Skou Andersen, Danmarks Miljøundersøgelser (hele 2.7 + 2.8) 10 min.

12.20 – 12.30:

Borgerpanelet kan stille opklarende spørgsmål, og der er mulighed for kommentarer fra ekspertpanelet.

12.30 – 13.20: Frokostpause

13.20 – 15.20: Miljøøkonomiske analysers videnskabelighed

13.20 – 13.50:

- 3.1. Hvor stor en usikkerhed i beregningerne kan miljøøkonomeerne acceptere?
a. Vi har det indtryk at miljøøkonomeerne ofte står i det dilemma at en parameter har stor vigtighed, men til gengæld er vanskelig at prissætte. Hvorledes afvejes usikkerheden med vigtigheden af en given parameter?
b. Vi har forstået at der er en generel tendens til en overvurdering af omkostningerne, hvad er konsekvenserne heraf?
3.2. Hvordan sikrer man sig at brugerne – politikerne - af miljøøkonomiske analyser, er opmærksomme på usikkerheder og forudsætninger ved det anvendte regnestykke?
a. Hvordan kan/bliver usikkerhederne udtrykt i resultaterne?
b. Hvordan kan/bliver udeladelserne udtrykt i resultaterne?
c. Hvor stor en usikkerhed i beregningerne kan politikerne acceptere?

Jørgen Schou, Miljøstyrelsen (hele 3.1.) 10 min.

Niels Buus Kristensen, COWI (hele 3.1.) 10 min.

Peder Andersen, Det Økonomiske Råd (hele 3.2) 10 min.

13.50 – 14.00:

- 3.3. Hvordan kvalitetssikres/vurderes videnskabeligheden i metoderne?
a. Hvilken lovgivning eller anerkendte standarder, findes der, for videnskabeligheden i miljøøkonomiske analyser?
b. Med hvilken sikkerhed og/eller relevans kan man bruge data fra andre tidligere undersøgelser

(udenlandske/danske)?

c. Hvad er de videnskabelige konsekvenser af, at der overføres prissætning indhentet i én sammenhæng til brug i en anden sammenhæng? (fx er værdien af statistisk liv i trafikberegninger brugt i miljøberegninger)

d. Hvad er de videnskabelige konsekvenser af at værdifastsættelsen af samme parameter afviger i forskellige beregninger? (fx værdien af statistisk liv i trafikforskning vs. miljøforskning)

Dorte Vigsø, Institut for Miljøvurdering (3.3., 3.3.c., 3.3.d.) 10 min.

14.00 – 14.05:

3.4. Hvordan sikrer miljøøkonomer at den nyeste faglige viden, i tilstødende fagområder indbygges i beregningerne?

Ole P. Kristensen, Institut for Miljøvurdering 5 min.

14.05 – 14.10:

3.5. Vi har det indtryk, at der indbygges flere diskutabile skøn i miljøøkonomiske analyser end indenfor de klassiske videnskaber. Vi ønsker derfor belyst hvordan forskernes personlige anskuelse, verdensbillede og teoretiske ståsted kan påvirke resultatet i en miljøøkonomisk analyse?

a. Giv eksempler på mulige konsekvenser.

Ragnhild Riis, Etisk Råd 5 min.

14.10 – 14.35

1.2. Hvilke erfaringer har man fra Danmark og fra udlandet med anvendelse af miljøøkonomiske analyser?

a. Giv en oversigt over de områder, hvor man allerede har lavet/anvendt miljøøkonomiske analyser.

b. Hvordan er det blevet brugt? Positive/negative erfaringer?

c. Hvordan bruges erfaringer fra udlandet/EU?

d. Hvordan samarbejdes der blandt miljøøkonomer nationalt og internationalt?

1.3. Foreligger der undersøgelser over den generelle accept i befolkningen af de miljøøkonomiske analyser, og hvis der gør, hvad er da resultatet?

1.5. Er der foretaget evalueringer af tidligere gennemførte projekter på baggrund af miljøøkonomiske analyser?

(værktøjerne – værdifastsættelse af parametre – efterkalkulation af projektet)

a. I hvilket omfang? Og giv eksempler herpå – helst danske.

b. Hvem har foretaget sådanne evalueringer?

c. Samles og benyttes evalueringerne?

d. Er der overensstemmelse mellem de oprindelige miljøøkonomiske beregninger og det konstaterbare resultat?

3.3. Hvordan kvalitets sikres/vurderes videnskabeligheden i metoderne?

a. Hvilken lovgivning eller anerkendte standarder, findes der, for videnskabeligheden i miljøøkonomiske analyser?

b. Med hvilken sikkerhed og/eller relevans kan man bruge data fra andre tidligere undersøgelser

(udenlandske/danske)?

Ståle Navrud, Norges Landbrugsuniversitet (1.2., 1.3., 1.5., 3.3., 3.3.a., 3.3.b.) 25 min.

(Ståle Navrud ankommer til konferencen klokken 14, derfor rummer dette oplæg besvarelsen af flere spørgsmål – også spørgsmål fra tidligere temaer.)

14.35 – 15.00:

2.3. Hvilke elementer kan værdisættes og hvilke kan ikke værdisættes?

a. Såvidt vi har forstået indgår livskvalitet (bl.a. sundhed og velfærd) ikke i beregningerne. Hvorfor gør de ikke det? Hvilke konsekvenser giver det for det politiske beslutningsgrundlag?

b. Hvilket niveau for velfærd bruger man som standard i miljøøkonomiske analyser? Tager beregningerne hensyn til befolkningens ønske om en høj materiel levestandard?

c. Hvordan indgår principperne for bæredygtig udvikling i beregningerne? Hvilke konsekvenser har det for det politiske beslutningsgrundlag, hvis ikke de indgår?

d. Hvordan indgår forsigtighedsprincippet i de miljøøkonomiske analyser? Giv eksempler.

e. Hvordan prissættes herlighedsværdi, biologisk mangfoldighed, rekreative værdier, dyrevelfærd osv.?

2.4. Hvad betragtes som basale livskrav i en miljøøkonomisk analyse?

a. Hvorledes tages der hensyn til ressourcernes tilgængelighed i fremtiden (f.eks. rent vand, ren luft, ren jord...)?

2.5. Hvilket scenario/billede for samfundsudviklingen ser miljøøkonomerne for fremtiden? (50 år)

3.1. Hvor stor en usikkerhed i beregningerne kan miljøøkonomerne acceptere?

a. Vi har det indtryk at miljøøkonomerne ofte står i det dilemma at en parameter har stor vigtighed, men til gengæld er vanskelig at prissætte. Hvorledes afvejes usikkerheden med vigtigheden af en given parameter?

b. Vi har forstået at der er en generel tendens til en overvurdering af omkostningerne, hvad er konsekvenserne heraf?

3.2. Hvordan sikrer man sig at brugerne – politikerne - af miljøøkonomiske analyser, er opmærksomme på usikkerheder og forudsætninger ved det anvendte regnestykke?

a. Hvordan kan/bliver usikkerhederne udtrykt i resultaterne?

- b. Hvordan kan/bliver udeladelserne udtrykt i resultaterne?
- c. Hvor stor en usikkerhed i beregningerne kan politikerne acceptere?

Poul Harremoës, Danmarks Tekniske Universitet (2.3., 2.3.c., 2.3.d., 2.3.e., 2.4., 2.4.a., 2.5 + hele 3.1. + hele 3.2) 25 min.

(Poul Harremoës ankommer til konferencen klokken 14, derfor rummer dette oplæg besvarelsen af flere spørgsmål – også spørgsmål fra tidligere temaer.)

15.00 – 15.10:

Borgerpanelet kan stille opklarende spørgsmål, og der er mulighed for kommentarer fra ekspertpanelet.

15.10 – 15.20:

2.7. Forurening: Kan udgifterne til forebyggelse af en forurening indregnes som et element på omkostningssiden i en miljøøkonomisk analyse?

a. Giv eksempler herpå.

b. Hvorledes indkalkuleres langtidseffekter af en forurening på f.eks. folkesundheden og dyreliv?

3.4. Hvordan sikrer miljøøkonomer at den nyeste faglige viden, i tilstødende fagområder indbygges i beregningerne?

Philippe Grandjean, Syddansk Universitet (2.7.b., 3.4.) 10 min.

(Philippe Grandjean ankommer til konferencen klokken 15.10, derfor rummer dette oplæg besvarelsen af flere spørgsmål – også et spørgsmål fra et tidligere tema.)

15.20 – 15.40: Kaffepause

15.40 – 16.10: Det lokale miljø overfor det globale

15.40 – 16.00:

4.1. Hvordan kan miljøøkonomiske analyser anvendes til at vurdere hvor på jordkloden en indsats skal lægges for at give mest miljøeffekt?

a. Er det f.eks. muligt at vurdere hvorvidt det bedre kan betale sig at begrænse udryddelse af regnskoven end at få nedsat forureningen fra skorstene eller bilos i den vestlige verden?

4.2. Hvordan håndterer miljøøkonomiske analyser de helt store linjer over større geografiske områder og længere tid:

a. F.eks. miljøindsatsen over flere lande med forskellig økonomisk udvikling, møntfod, lovgivning og levestandard.

b. F.eks. vurdere hvorvidt det bedre kan betale sig at sætte ind mod luftforurening i Østeuropa end i Danmark.

c. Hvilke resultater foreligger der, hvis der er lavet sådanne beregninger?

d. Hvis ikke, hvilke problemer og hvilket udbytte vil du kunne forudse?

4.3. Hvordan indgår handel med kvoter (f.eks. CO₂-kvoter i henhold til Kyoto-aftalen) – eller hvordan kan disse indgå – i miljøøkonomiske analyser?

4.4. Det er vort indtryk at miljøøkonomiske analyser begrænser sig til lokale/nationale geografiske områder og forudsætninger (fx iltvind i Kattegat). Er dette korrekt?

a. Hvilke konsekvenser har dette for anvendelighed af disse miljøøkonomiske analyser og deres resultater?

b. Hvordan kan miljøøkonomer sikre at de nationale beregninger kan sammenlignes med de internationale? Her tænker vi f.eks. på ensartede målemetoder, definition af enheder, valg af parametre og afgrænsning.

c. Hvordan kan man tage højde for forskellige samfundsværdier og mål?

Kirsten Halsnæs, Risø (hele 4.1., hele 4.3.) 10 min.

Anders Christian Hansen, Roskilde Universitetscenter (hele 4.2., hele 4.4.) 10 min.

16.00 – 16.10:

Borgerpanelet kan stille opklarende spørgsmål, og der er mulighed for kommentarer fra ekspertpanelet.

16.10 – 17.00: Etik og kultur

16.10 – 16.35:

5.1. Hvorledes indgår etiske hensyn, for eksempel respekten for det enkelte menneske, kommende generationer og vores fælles ansvar for menneskehedens overlevelse, i beslutningsprocessen på miljøområdet?

a. Hvordan prioriterer man fordelene for samfundet i forhold til fordelene for den enkelte?

b. Hvilke konsekvenser kan det have hvis man vælger eller fravælger miljøindsatsområder udelukkende på baggrund af regnestykker (fx et "priskatalog" med cost-benefit analyser af forskellige, mulige miljøindsatser).

c. Kan politikerne tænkes at fralægge sig deres etiske ansvar, hvis de udelukkende bruger et regnestykke til at tage miljørelaterede beslutninger?

d. Kan man forlange etisk ansvarlighed af miljøøkonomer?

e. Hvorfor/ hvorfor ikke?

f. Er det etisk forsvarligt at benytte gennemsnitsværdier som beslutningsgrundlag, når de kan dække over store forskelle mellem forskellige befolkningsgrupper, områder eller enkelte mennesker?

5.2. Hvorledes indgår etiske hensyn i forudsætningerne for de miljøøkonomiske beregninger?

5.3. Er det rimeligt ud fra en etisk betragtning at tale om et statistisk liv?

a. Kan man forvente at det enkelte menneske er i stand til at værdisætte en evt. dødsrisiko eller livsvarig/invalidiserende sygdom (som det fx forventes i spørgeskemaundersøgelser)?

b. Hvordan er værdisætning af statistisk liv i overensstemmelse med menneske-rettighederne?

5.4. Hvad gør det ved os som mennesker og som samfund, at vi på miljøområdet taler om kroner og øre, økonomisk gevinst og/eller omkostninger i stedet for om følelser, det som vi oplever og det som betyder noget for os (vores værdier) samt ikke mindst etik og moral, sund fornuft (bløde værdier, humanistiske betragtninger)?

5.6. Hvilke konsekvenser er der for demokratiet ved at så få mennesker/forskere/eksperter forstår emnet miljøøkonomiske analyser?

Ragnhild Riis, Etisk Råd (5.1.a, 5.1.c, 5.1.d, 5.1.e, 5.2., 5.3, 5.3.b., 5.4.) 10 min.

Pernille Kaltoft, Danmarks Miljøundersøgelser (5.1.b, 5.1.f, 5.2., 5.3.a og 5.6) 15 min.

16.35 – 16.40:

5.5. Hvordan kan det tænkes at miljøøkonomiske analyser og prissætning af miljøet vil påvirke vores opfattelse af naturen?

Gunver Bennekou, Danmarks Naturfredningsforening 5 min.

16.40 – 16.50:

1.8. Hvorledes kan det sikres at "sund fornuft" tildeles en passende vægtning i forhold til miljøøkonomiske analyser i såvel valg af analyseområde som i den efterfølgende formidling af undersøgelsens resultater?

4.2. Hvordan håndterer miljøøkonomiske analyser de helt store linjer over større geografiske områder og længere tid:

a. F.eks. miljøindsatsen over flere lande med forskellig økonomisk udvikling, møntfod, lovgivning og levestandard.

b. F.eks. vurderer hvorvidt det bedre kan betale sig at sætte ind mod luftforurening i Østeuropa end i Danmark.

c. Hvilke resultater foreligger der, hvis der er lavet sådanne beregninger?

d. Hvis ikke, hvilke problemer og hvilket udbytte vil du kunne forudse?

5.1. Hvorledes indgår etiske hensyn, for eksempel respekten for det enkelte menneske, kommende generationer og vores fælles ansvar for menneskehedens overlevelse, i beslutningsprocessen på miljøområdet?

a. Hvordan prioriterer man fordelene for samfundet i forhold til fordelene for den enkelte?

b. Hvilke konsekvenser kan det have hvis man vælger eller fravælger miljøindsatsområder udelukkende på baggrund af regnestykker (fx et "priskatalog" med cost-benefit analyser af forskellige, mulige miljøindsatser).

c. Kan politikerne tænkes at fralægge sig deres etiske ansvar, hvis de udelukkende bruger et regnestykke til at tage miljørelaterede beslutninger?

d. Kan man forlange etisk ansvarlighed af miljøøkonomer?

e. Hvorfor/ hvorfor ikke?

f. Er det etisk forsvarligt at benytte gennemsnitsværdier som beslutningsgrundlag, når de kan dække over store forskelle mellem forskellige befolkningsgrupper, områder eller enkelte mennesker?

5.6. Hvilke konsekvenser er der for demokratiet ved at så få mennesker/forskere/eksperter forstår emnet miljøøkonomiske analyser?

Elsebeth Gerner Nielsen, miljøordfører (RV) 10 minutter

16.50 – 17.00:

Borgerpanelet kan stille opklarende spørgsmål, og der er mulighed for kommentarer fra ekspertpanelet.

17.00: Afslutning ved Mette Seier Helms, ordstyrer

Lørdag den 10. maj kl. 9.00 – 12.10

9.00 - 9.05: Indledning ved Mette Seier Helms, ordstyrer

9.05 - 10.20: Borgerpanelet stiller opklarende og uddybende spørgsmål til ekspertpanelet
Ekspertpanelet kan stille spørgsmål og kommentere indbyrdes

10.20 - 10.40: Kaffepause

10.40 - 12.00: Borgerpanelet stiller opklarende og uddybende spørgsmål til ekspertpanelet

12.00 - 12.10 Opsummering ved Mette Seier Helms, ordstyrer

Konferencens offentlige del holder pause til mandag den 2. april klokken 9.30.

Borgerpanelet arbejder videre resten af weekenden i Teknologirådet med at skrive slutdokumentet med panelets vurderinger og anbefalinger.

Mandag den 12. maj kl. 9.30 – 13.00:

Borgerpanelets slutdokument med panelets vurderinger og anbefalinger kan ses på Teknologirådets hjemmeside www.tekno.dk fra kl. 8.00

8.30 - 9.30 Borgerpanelets slutdokument ligger fremme til læsning foran Landstingssalen. Kaffe

9.30 - 9.35 Indledning ved Mette Seier Helms, ordstyrer

9.35 - 10.35 Slutdokumentet læses op. Ekspertpanelet retter faktuelle fejl. Dialog mellem borgerpanelet og ekspertpanelet

10.35 - 11.00 Kaffepause

11.00 - 12.00 Dialog mellem borgerpanelet, ekspertpanelet og konferencens tilhørere

12.00 - 12.55 Medlemmer af Folketingets Miljø- og Planlægningsudvalg kommenterer borgerpanelets slutdokument.
Ejvind Vesselbo (V), formand
Jørn Dohrmann (DF)
Pernille Blach Hansen (S)
Jørn Jespersen (SF)

Pressen kan stille spørgsmål til borgerpanelet, eksperterne og politikerne.

12.55 – 13.00 Afslutning ved Mette Seier Helms, ordstyrer

13.00 - 13.30 Reception for borgerpanelet, ekspertpanelet, folketingsmedlemmer samt pressen

Teknologirådets konsensuskonference - en metode til at inddrage borgere i vurderinger og debat

Konferencen foregår som en dialog mellem et borgerpanel og en række eksperter. Formålet med konsensuskonferencen er at inddrage almindelige borgere i samfundsdebatten og få styrket dialogen mellem beslutningstagere og borgere. Borgernes rolle er at stille spørgsmål til en række eksperter og udarbejde et slutdokument, der indeholder borgernes afklaring og stillingtagen til emnet – i enighed. Eksperternes rolle er at informere borgerpanelet om en given teknologisk problemstilling og dens perspektiver.

Borgerpanelet

Borgerpanelet er sammensat af 15 danskere – alle lægfolk med forskellig baggrund. Borgerne er fundet ved at udsende en invitation til 2.000 tilfældigt udvalgte danskere. Blandt de der ønsker at deltage i konferencen udvælges 16 borgere – blandet mest muligt med hensyn til alder, køn, uddannelse, beskæftigelse, bopæl etc, så der opnås et så bredt sam-mensat panel som muligt.

Borgerpanelet har mødtes til to weekend-seminarer i februar og i marts, hvor panelet har diskuteret emnet på baggrund af et introduktionsmateriale udarbejdet i samarbejde med en bredt sammensat planlægningsgruppe af sagkyndige. Materialet kan ses på Teknologirådets hjemmeside www.tekno.dk under "Pris på miljøet?"

På de to weekender har borgerpanelet selv formuleret temaer samt en lang række spørgsmål til ekspertpanelet.

Konferencens form

Konferencen starter fredag med at de indkaldte eksperter besvarer borgerpanelets spørgsmål. Lørdag (formiddag) er sat af til borgerpanelets supplerende og opklarende spørgsmål og debat mellem borgerpanelet og ekspertpanelet.

Resten af weekenden skriver borgerpanelet deres vurderinger og anbefalinger omkring anvendelsen af miljøøkonomiske analyser som værktøj i den miljøpolitiske beslutningsproces i et slutdokument. Dokumentet fremlægges for politikere, eksperter og tilhørere på konferencen om mandagen (formiddag). Slutdokumentets indhold er udtryk for det, borgerpanelet har kunnet opnå enighed om. Ekspertpanelet får lejlighed til at rette misforståelser og faktuelle fejl, men de kan ikke påvirke panelets holdninger. Der vil under den afsluttende debat være mulighed for at også tilhørerne kan kommentere panelets dokument. Slutdokumentet overgives herefter til Folketinget.

Borgerpanelets medlemmer er:

Eline Ribergaard Blak, Kastrup, 30 år, leder • **Jesper Skou Pedersen**, Århus, 30 år, samf.vidensk.kandidat, pt. ledig • **Jens Balslev Sørensen**, Suldrup, nordjylland, 31 år, arbejdsmand • **Line M. Sørensen**, Skibby, 34 år, folkeskolelærer • **Stig Jessen**, Ulfborg, vestjylland, 36 år, dyrlæge • **Anne Marie Lund**, Ringsted, 39 år, belysningstekniker • **Connie Arvedsen**, Ullerslev, Fyn, 42 år, importør • **Jette Anker-Møller**, Mors, 52 år, gymnasielærer • **Jørgen Hyldgaard**, Assens, 54 år, selvstændig • **Otto Kierkegaard**, Amager, 55 år, Amager • **Birgit Byskov Jensen**, Hedensted, 55 år, kordegn • **Ejner Nygård Jensen**, Odder, 60 år, taksator • **Inger Buchreitz**, Silkeborg, 64 år, pensionist • **Erik Bock**, Tølløse, 64 år, direktør

Planlægningsgruppen

Teknologirådet gennemfører konferencen i samarbejde med en planlægningsgruppe med:

Bente Aagaard Lomstein, lektor, lic.scient., ph.d, Afd. for Mikrobiel Økologi, Biologisk Institut, Aarhus Universitet
Jørgen Birk Mortensen, lektor, cand.polit., Økonomisk Institut, Københavns Universitet, medl. af Det Økonomiske Råds formandsskab (vismand)

Kirsten Halsnæs, seniorforsker, cand.polit., ph.d, Afd. for Systemanalyse, RISØ

Mette Boye, cand.scient.pol., miljø- og sundhedspolitisk medarbejder, Forbrugerrådet

Mikael Skou Andersen, forskningsprofessor, cand.scient.pol., Afd. for Systemanalyse, Danmarks Miljøundersøgelser

Niels Kærgård, professor, dr.polit., Inst. for Økonomi, Skov og Landskab, Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole

Per Vagn-Hansen, embedslæge, speciallæge i samfundsmedicin, Storstrøms Amt

Poul Harremoës, professor, Miljø & Ressourcer, Danmarks Tekniske Universitet

Konferencen gennemføres af Teknologirådet ved:

Anne Funch Rohmann, projektleder, telefon direkte 33 45 53 64, e-mail afr@tekno.dk

Henriette Pedersen, praktikant, telefon direkte 33 45 53 69, e-mail hp@tekno.dk

Vivian Palm, projektsekretær, telefon direkte 33 45 53 51, e-mail vp@tekno.dk

Mette Seier Helms, selvstændig konsulent, proceskonsulent, ordstyrer.